

Відміни в оплаті праці та доходах чоловіків і жінок зумовили фемінізацію бідності в Україні. Кожна третя жінка має рівень доходів, що дорівнює прожитковому мінімуму.

Серед приватних підприємців України жінки складають 45%, чоловіки – 55%. Жінки-підприємці задіяні, як правило, в малому бізнесі. Серед представників великого бізнесу їх частка не перевищує 2%.

Співвідношення жінок та чоловіків-підприємців відрізняється за галузями господарства. Найвищий відсоток жінок-підприємців в ресторанному обслуговуванні та торгівлі (понад 67%), найнижчий – в будівництві, на транспорті та в галузях сільського господарства.

Висновки. Економічна активність жінок на ринку праці України є дуже високою. Визначальними факторами економічної активності чоловіків є економічний та демографічний, а жінок – соціально-демографічний. Середня тривалість безробіття серед жінок в Україні є вищою, ніж серед чоловіків, що призводить до підвищеного ризику "застійного" їх безробіття і втрати економічної активності. Різниця в заробітній платі чоловіків і жінок в Україні на користь чоловіків пояснюється нерівністю в розподілі чоловіків і жінок за окремими професіями і галузями (горизонтальною сегрегацією), та нерівністю в заробітній платі в рамках професій та видів діяльності (вертикальною сегрегацією). Гендерні відмінності в оплаті праці характеризуються регіональною диференціацією і зумовлені концентрацією в регіоні високооплачуваних галузей сфери послуг та важкої промисловості,

в яких переважно зайняті чоловіки. Незначні гендерні диспропорції в оплаті праці в західних регіонах пояснюються переважною зайнятістю населення в сільському господарстві, сфері послуг, для яких характерні невисокі рівні середньої заробітної плати, а отже, і менші гендерні розбіжності.

Рівень конкурентоспроможності жінок на ринку праці порівняно з чоловіками є нижчим, особливо, з врахуванням віку та наявності дітей. Професійні можливості жінок в Україні обмежені і кар'єрним зростанням, при тому, що серед усіх працюючих з вищою освітою в галузях господарства України жінки складають 55%. Гендерні диспропорції керівництва підприємствами галузей господарства України є такими: 78% підприємств очолюють чоловіки і лише 22% жінки. Підприємства, якими керують жінки є невеликими за розмірами, мають незначні прибутки і належать, переважно, до сфери послуг. Чим більше за штатом підприємство, тим менш ймовірно, що його очолює жінка.

Список використаних джерел

1. Кривець О. О. Суспільно-географічний гендерний аналіз ринку праці в Україні / О. О. Кривець // Економічна та соціальна географія: наук. зб. – 2011. – Вип. 62. – С. 110–117.
2. Nataliia Mezentseva, Olga Kryvets. Gender Ratio in Labour Market of Ukraine // Київський Географічний Щорічник. – К., 2013. – Вип. 8. – С. 47–51.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. – К., 2012. – 560 с.

Надійшла до редколегії 12.09.13

Н. Мезенцева, канд. геогр. наук, доц.,
О. Кривець, канд. геогр. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ РЫНКА ТРУДА УКРАИНЫ

Определены современные черты рынка труда Украины. Осуществлен пространственно-временной анализ уровней экономической активности, занятости и безработицы мужчин и женщин на рынке труда в Украине, выделены региональные особенности их проявления. Проанализирована отраслевая структура занятости мужчин и женщин, гендерные аспекты оплаты труда. Охарактеризован уровень конкурентных преимуществ и возможности карьерного роста мужчин и женщин на рынке труда. Проанализировано соотношение мужчин и женщин в Украине в руководстве предприятиями в зависимости от их отраслевой принадлежности, доходов и количества занятых.

Ключевые слова: гендерные отличия, регион, соотношения, уровень занятости, уровень безработицы, оплата труда, руководство предприятиями.

N. Mezentseva, PhD, Philosophy Doctor, Senior Lecturer
O. Kryvets, PhD
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

GENDER ASPECTS OF THE LABOR MARKET IN UKRAINE

Contemporary features of the labor market of Ukraine are defined. Time-spatial analysis of the levels of male and female economic activity, employment and unemployment in the labor market of Ukraine are carried out, regional peculiarities of their manifestation are revealed. Sectoral structure of the male and female employment, and gender aspects of wages are analyzed. The level of competitiveness and career opportunities for male and female in the labor market are characterized. Gender ratios in the management of companies in Ukraine in terms of sectoral structure, income and employment are analyzed.

Keywords: gender differences, region, ratios, employment level, unemployment level, wages, company management.

УДК 911.375

К. Мезенцев, д-р геогр. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ТРЕНДИ РОЗВИТКУ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ В УКРАЇНІ: СТІЙКІ ТА ВРАЗЛИВІ МІСТА

Розкрито особливості розвитку міських поселень в Україні протягом останніх двох десятиліть. Проаналізовано зміни у розподілі міських поселень за чисельністю населення. Виявлено особливості демографічних трендів міст України. Проаналізовано динаміку народжуваності, смертності, міграційного руху населення міських поселень України. Визначено міста-лідери та аутсайтери за показниками приросту населення, середньомісячної заробітної плати. Охарактеризовано позиціонування міст в інформаційному просторі України. Виділено найбільш стійкі та найбільш вразливі міста України.

Ключові слова: міське поселення, місто, демографічні тренди, столиця, стійкість, вразливість.

Постановка проблеми. Протягом двох останніх десятиліть відбуваються суттєві трансформації у поселенській мережі регіонів України, що викликані як демографічними, так і соціально-економічними чинниками. Важливим аспектом дослідження таких трансформацій

є аналіз функцій окремих категорій населених пунктів, їх зміни в процесі господарських перетворень. Практична спрямованість вивчення системи розселення визначається необхідністю вдосконалення адміністративно-територіального устрою країни, обґрунтування чітких та

сучасних критеріїв виділення окремих категорій поселень. При цьому трансформація систем розселення має яскраво виражену регіональну специфіку.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню міських поселень в українській географії приділяється недостатня увага. В останні роки наукові розвідки в даній сфері були присвячені таким головним аспектам – 1) вплив глобалізації та ринкових трансформацій на розвиток міст, формування метрополітенських функцій (напр., [1; 5; 9]); 2) проблеми та перспективи розвитку малих міст та сільських населених пунктів (напр., [2; 3]); 3) просторові соціально-економічні зміни у великих містах, трансформація публічних просторів (напр., [4; 10]); 5) ринок нерухомості великих міст (напр., [7]). Окремі праці стосуються питань оцінки промислового, туристичного потенціалу, якості життя населення великих міст та агломерацій.

Різні міста по-різному адаптуються до викликів економічних трансформацій та демографічних змін. Тому **метою даної статті** є аналіз основних демографічних трендів, індикаторів економічних викликів та виділення найбільш стійких та вразливих міст України.

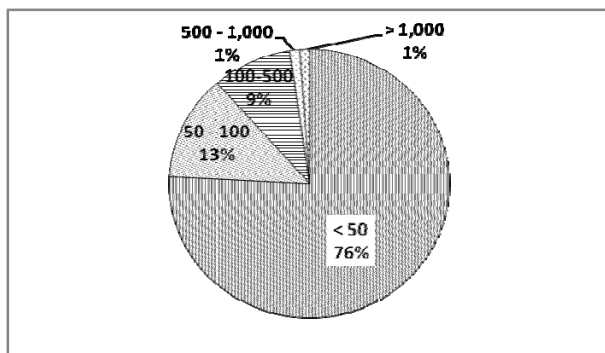
Виклад основного матеріалу. З середини 1990-х років демографічна ситуація в містах України характеризується посиленням депопуляції населення. Під даної тенденції припадає на кінець 1990-х – початок 2000-х років. Зокрема, за період з 1989 до 2011 року чисельність міського населення скоротилася на 9,1%, а в дев'яти регіонах – понад 10%. На початку 1990-х років припинилося зростання більшості міст України. В результаті депопуляції статус міста-мільйонера втратив Донецьк. Якщо такі тенденції будуть зберігатися, то "мільйонерами" у найближчій перспективі перестануть бути Одеса та Дніпропетровськ.

При зростанні частки міського населення на 1,8%, його кількість зменшилась на 3,1 млн. осіб. Зростання частки міського населення обумовлене вищими темпа-

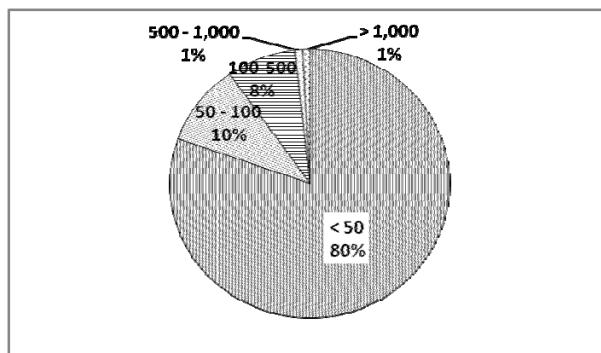
ми депопуляції населення сільської місцевості (скоротилася на 16,2%). Найбільше скорочення міського населення характерне для високоурбанізованих Луганської (19,7%), Донецької (16,7%) та Дніпропетровської (13,8%) областей, а також Кіровоградської області (15,8%). Водночас в кількох регіонах спостерігається приріст міського населення: у Києві (на 7,5%), Рівненській (4,0%), Волинській (3,6%), Київській (1,4%), Хмельницькій (0,6%) та Івано-Франківській (0,02%) областях.

Нині 68,8% мешканців України проживають в міських поселеннях. Порівняно з 1989 роком у 2011 році частка міського населення скоротилася лише в АР Крим (з 64,9% до 62,8%) та Закарпатській області (з 41,1% до 37,2%). Більше ніж на 5% зросла частка міського населення у Чернігівській (9,4%), Київській (7,7%), Хмельницькій (7,5%), Сумській (5,6%) та Вінницькій (5,2%) областях. Найвища частка міських жителів у 2011 році була зосереджена в Київському столичному (85,3%) та промислових регіонах – Донецькій (90,5%), Луганській (86,7%), Дніпропетровській (83,5%), Запорізькій (76,9%) областях. Менше 50% міські жителі становлять в Закарпатській (37,2%), Чернівецькій (42,1%), Івано-Франківській (43,3%), Тернопільській (43,8%), Рівненській (47,8%) та Вінницькій (49,6%) областях.

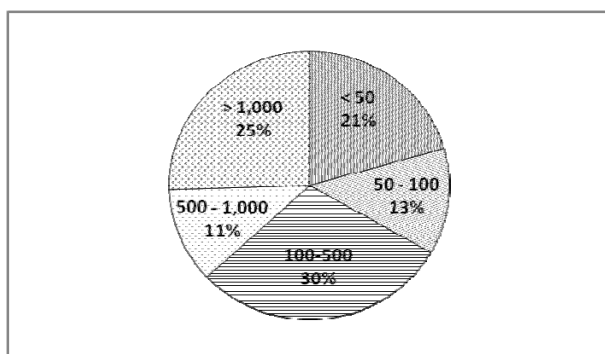
За період з 1989 до 2011 року кількість міст в Україні збільшилася на 25 одиниць. Водночас змінився їх розподіл за людністю (рис. 1): одне місто втратило статус мільйонера, чотирнадцять середніх за людністю міст (переважно моноспеціалізованих) перейшли в категорію малих (зокрема, Первомайськ, Брянка, Красnodон, Ровеньки Луганської області, Жовті Води, Марганець Дніпропетровської області, Охтирка, Ромни Сумської області, Шепетівка Хмельницької області, Нова Каховка Херсонської області, Фастів Київської області, Світловодськ Кіровоградської області, Лубни Полтавської області, Джанкой АР Крим).

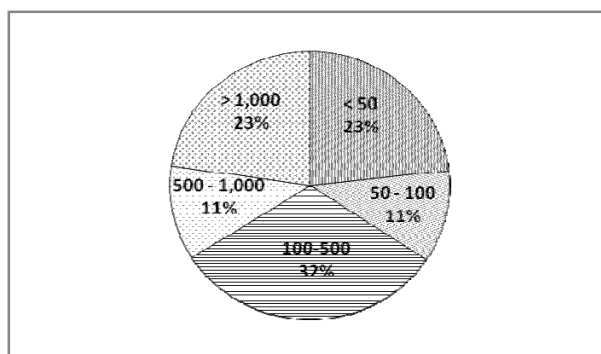
1а

2а

1б

2б

Рис. 1. Розподіл міст України за кількістю жителів:

1 – 1989 рік (за даними перепису населення), 2 – 2011 рік (за оцінками Державної служби статистики України), а – за кількістю міст, б – за чисельністю населення

У 2011 році в містах з населенням понад 500 тис. в Україні проживало 9,3 млн. осіб (29,9% міського населення країни), у тому числі в містах-мільйонерах – 6,3 млн. осіб (45% з них – в Києві, тобто 9% міського населення країни). При 0,14% території України на Київ при-

падає 6,1% населення, 17,9% ВРП, 15% витрат населення. При цьому на початок 2012 року до Києва було спрямовано 49,6% всіх прямих іноземних інвестицій в Україну (на початок 2001 року – 33,8%),

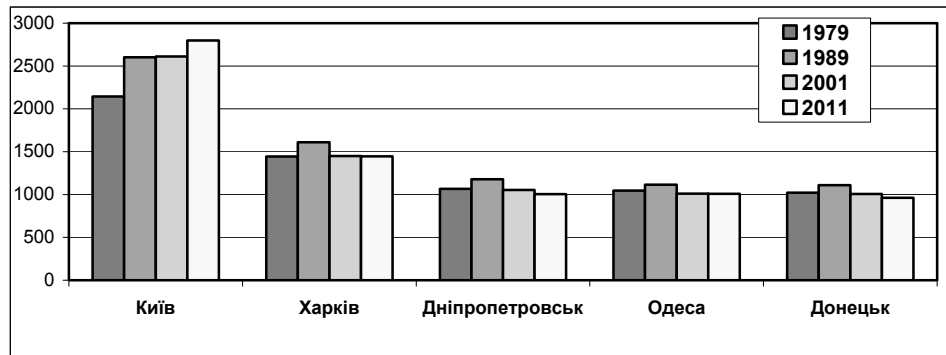

Рис. 2. Динаміка чисельності населення найбільших міст України

Розподіл міських поселень в розрізі міжрегіональних систем розселення представлено у таблиці 1.

Таблиця 1. Розподіл міських поселень у міжрегіональних системах розселення України (на 01.2011 року)*

	Центральна	Східна	Південно-Східна	Північно-Східна	Південна	Західна
Міські поселення	235	329	141	149	193	298
Міста	89	89	46	47	55	134
до 2 тис. тис. осіб	2	-	-	-	-	2
2-5 тис. осіб	1	3	-	-	-	12
5-10 тис. осіб	9	9	3	7	6	42
10-20 тис. осіб	41	31	20	15	21	34
20-50 тис. осіб	21	22	11	16	15	27
50-100 тис. осіб	9	14	3	5	6	8
100-250 тис. осіб	1	5	6	1	2	6
250-500 тис. осіб	4	4	-	2	4	2
500-1000 тис. тис. осіб	0	1	2	-	-	1
понад 1000 тис. осіб	1	-	1	1	1	-
Смт	146	240	95	102	138	164
до 2 тис. осіб	28	111	20	13	30	29
2-5 тис. осіб	58	80	34	41	46	77
5-10 тис. осіб	53	40	35	41	49	55
10-20 тис. осіб	7	9	6	6	13	3
понад 20 тис. осіб	-	-	-	1	-	-
Частка міських жителів, %	69,4	89,2	78,0	72,1	66,4	49,4

* Розрахунки автора за: [8]

За 1989 – 2011 роки найвищі темпи зростання чисельності населення характерні для середніх та малих міст, які можна об'єднати в три групи – молоді міста (засновані у 1970-80-х роках), де розміщено АЕС або морський порт, міста-супутники Києва та міста Західної України із високим рівнем природного приросту. Максимальний приріст населення характерний для міст Славутич (приріст склав 115,5%), Южне (88,2%), Кузнецовськ (38,0%). Міста, для яких характерні найбільші темпи скорочення населення, – моноспеціалізовані міста Східної України та міста Центральної України з несприятливою демографічною ситуацією та занепадом промисловості. Максимальне скорочення характерне для міст Ірміно (скорочення склало 44,2%), Алмазна (41,4%), Монастирище (44,1%), Ульяновка (41,4%).

Для міських поселень, які і країни в цілому характерне природне скорочення населення. З 1992 року спостерігається постійне перевищення рівня смертності

над рівнем народжуваності (рис. 3). До 2000 року коефіцієнт народжуваності постійно скорочувався, а до 2008 року майже досяг рівня 1992 року, надалі стабілізувавшись на рівні 10,5 на 1000 осіб (2011). Найвищий рівень народжуваності у 2011 році у міських поселеннях Західної системи розселення – в Закарпатській (14,1‰), Рівненській (13,1‰), Волинській (13,0‰) областях, найнижчий – у міських поселеннях Північно-Східної та Східної систем розселення – в Сумській (9,2‰), Полтавській (9,3‰), Луганській (9,3‰), Донецькій (9,4‰), Харківській (9,4‰) областях. Найвищий рівень смертності – в міських поселеннях Луганської (15,9‰), Донецької (15,8‰), Дніпропетровської (15,0‰), Кіровоградської (14,9‰), Херсонської (14,5‰) областей, найнижчий – Рівненської (9,2‰), Івано-Франківської (9,6‰), Тернопільської (9,7‰) областей та у місті Київ (9,6‰). Максимум природного скорочення у Східній системі міського розселення, природний приріст – у Західній та місті Київ.

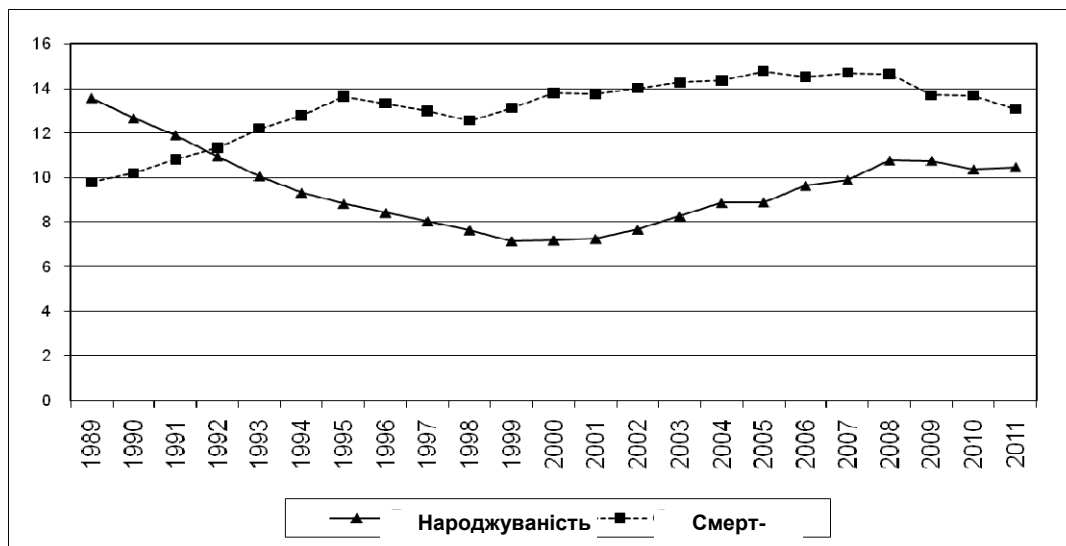

Рис. 3. Динаміка коефіцієнтів народжуваності та смертності міського населення України (за [6, с. 61])

Середній вік жителів міських поселень в Україні складає 40,4 роки (на 01.01.2013 р.). при цьому серед великих міст найменший середній вік характерний для міст Західної України (Рівне, Тернопіль, Луцьк, Ужгород, Івано-Франківськ – 37,1-37,4 роки), а максимальний – для міст Приазов'я (Керч, Маріуполь, Бердянськ – 43,1-43,2 роки).

Значною мірою сучасна трансформація урбанізованих регіонів пов'язана із міграційними процесами. Якщо

на початку 2000-х років сальдо міграції у міських поселеннях було від'ємним за рахунок міжнародної міграції (-0,28 на 1000 осіб в цілому та -0,92 – міжнародна міграція), то до середини 2000-х цей показник суттєво зріс (1,74 у 2005), але в останні кілька років дещо скоротився (0,68 у 2011), передусім за рахунок значного скорочення внутрішньорегіональних міграцій (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка сальдо міграції у міських поселеннях України (осіб на 1000 жителів, за даними [6, с. 419])

Рік	Сальдо міграції	В межах України	у т.ч.		Міжнародна міграція
			внутрішньо-регіональна	міжрегіональна	
2002	-0,28	0,64	0,30	0,34	-0,92
2003	0,24	0,88	0,41	0,46	-0,64
2004	1,16	1,37	0,74	0,63	-0,21
2005	1,74	1,65	0,95	0,71	0,09
2006	1,52	1,15	0,58	0,57	0,37
2007	1,37	0,93	0,42	0,50	0,45
2008	1,29	0,94	0,48	0,45	0,35
2009	0,95	0,66	0,38	0,28	0,29
2010	0,68	0,32	0,15	0,18	0,36
2011	0,68	0,31	0,14	0,17	0,37

Для урбанізованих регіонів України характерні різні тенденції змін. Урбанізовані регіони мають 6 різних міграційних паттернів: міграційна модель столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон); міграційна модель урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій (Харківський регіон); міграційна модель індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття (Дніпропетровський регіон); міграційна модель старопромислового урбанізованого регіону (Донецький регіон); міграційна модель приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення (Одеський регіон); міграційна модель індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону (Львівський регіон). Міграційний приріст населення характерний для міжрегіональних центрів Києва та Одеси, що передусім пов'язане з їх ста-

тусом та специфічним географічним положенням. Максимальний міграційний приріст характерний для приміських територій навколо Києва, Дніпропетровська, Харкова, Львова та Одеси. Головними факторами внутрішньорегіональних та міжрегіональних міграційних потоків є статус столичності; рівень доходів населення; розвиток кон'юнктурних галузей господарства; рівень безробіття; географічне положення. Такі чинники, як стан забруднення навколишнього середовища та соціальне середовище проживання населення (поширення соціальних негараздів, злочинності, захворюваності, наркоманії, алкоголізму тощо) практично не впливають на міграційну поведінку населення України.

Міста-мільйонери України забезпечують 21% всього житлового будівництва України. При цьому деякі з них (Харків та Дніпропетровськ) відстають від середніх в країні значень введення в експлуатацію нового житла у розрахунку на душу населення (табл. 3).

Таблиця 3. Введення в експлуатацію нової житлової площі в метро полісах України у розрахунку на душу населення (м²)*

Україна: 0,2 (в середньому за 2006-2010)				
Менше 0,2	0,2 – 0,3	0,3 – 0,4	0,4 – 0,7	Понад 0,7
Міста-мільйонери				
Харків (0,18), Дніпропетровськ (0,14)			Київ (0,44), Одеса (0,44)	
Міста з чисельністю населення 0,5-1,0 млн. осіб				
Донецьк (0,18), Запоріжжя (0,10), Миколаїв (0,17)	Львів (0,26)			
Приміська зона				
Донецьк (0,12), Миколаїв (0,09)		Харків (0,33), Запоріжжя (0,34)	Дніпропетровськ (0,51), Львів (0,67)	Київ (1,74), Одеса (1,69)

* Авторські розрахунки за даними статистичних щорічників регіонів України за 2006-2010 роки

У 2011 році 78,0% житлового фонду у міських поселеннях було обладнано водопроводом, 76,9% – каналізацією, 82,5% – газом. Водопровід відсутній у 3 містах та 110 смт, каналізація – у 16 містах та 373 смт, газ – у 35 містах та 254 смт.

Міста України суттєво різняться за рівнем оплати праці. У 6 містах середньомісячна зарплата є вищою за середній рівень в Україні на понад 75% – Кузнецовськ, Южне, Енергодар, Славутич, Бориспіль, Нетішин, ще у 8 – понад 50%. Це переважно моно спеціалізовані міста, де розміщено атомні електростанції, морський порт та аеропорт, здійснюється вуглевидобуток, а також столиця України Київ. Водночас в ряді міст середньомісячна заробітна плата складає менше 60% від середнього українського рівня – Баранівка, Горохів, Берестечко, Арциз, Городня, Татарбунари, Погребище. В цілому найнижчий рівень оплати праці характерний для міських поселень Волинської, Вінницької, Чернігівської та Одеської областей, головним чином – селищ міського типу (зокрема, у смт Турійське – менше 50%).

Про ефективність економічного розвитку міст свідчить розміщеність в них офісів провідних підприємств різних галузей економіки. Так, із 820 офісів компаній-лідерів 41% розміщено в Києві, а разом з іще 4 містами – міжрегіональними центрами (Донецьк, Харків, Дніпропетровськ, Одеса) – до 60%.

Водночас для багатьох міст із вищим рівнем оплати праці та конкурентоспроможними підприємствами характерний високий рівень забруднення довкілля. Так, на 5 міст – Маріуполь, Кривий Ріг, Зеленодольськ, Бурштин та Курахове припадає 30% всіх викидів в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення. Високим є рівень забруднення і в інших містах із спеціалізацією на добувній промисловості, металургії та теплової електроенергетиці.

Важливою складовою є позиціонування міст в інформаційному просторі України. Так, Київ має стійкий образ столиці держави, головного ділового, соціально-економічного, культурного центру України. Водночас в інформаційному просторі присутні образи інших столиць – регіональних, економічних, соціально-культурних, що свідчить про "успішність" розвитку цих міст. Так, як регіональні столиці позиціонуються Львів (столиця Галичини), Донецьк (столиця Донбасу), Одеса (Південна столиця), а також Вінниця (столиця Поділля), Луцьк (столиця Волині), Рівне (столиця Полісся), Івано-Франківськ (столиця Прикарпаття), Ужгород (столиця Закарпаття), Чернівці (столиця Буковини), Маріуполь (столиця Приазов'я), Херсон (столиця Таврії), Сімферополь (столиця Криму).

Про роль в господарстві та міжнародних зв'язках свідчить представлення Донецька як бізнес-столиці України, Дніпропетровська – ділової столиці Східної України, Одеси – консульської столиці. Стійкі образи промислових столиць зберігають Донецьк (шахтарська

столиця), Кривий Ріг та Маріуполь (металургійні столиці), Дніпропетровськ (столиця ракетобудування), Миколаїв (столиця суднобудування), Соледа (соляна столиця), Масандра (столиця виноробства). Запоріжжя називають колишньою столицею автопрому, Харків – містом трьох літер Т: трактори, турбіни, танки. Водночас з'явилися нові столиці: Житомир (столиця морозива), Моршин (столиця мінеральної води), Львів (східно-європейська столиця Nestle) тощо. Столицями, пов'язаними з послугами, є Ялта (курортна столиця, літня столиця), Буковель (гірськолижна столиця, зимова столиця), Яремче (столиця карпатського туризму), Трускавець (столиця здоров'я, курортна столиця Прикарпаття), Хмельницький (столиця базарів). Бориспіль – "повітряні ворота" України, Одеса – морські.

Ще одна група столиць – соціально-культурні: Львів (культурна столиця, музейна, книжкова столиця, столиця фестивалів, кавова столиця), Чернівці (поетична, пісенна столиця), Одеса (столиця гумору), Полтава (духовна столиця), Бердичів (єврейська столиця), Миколаїв (столиця громадянського суспільства), Донецьк (спортивна столиця).

Висновки. Отже, головними викликами розвитку міських поселень України у пострадянський період є несприятливі зміни демографічної ситуації та економічні трансформації. Найбільш стійкі до демографічних та економічних викликів міста в Україні – це столиця держави (що суттєво випереджає інші міста України за всіма критеріями), міжрегіональні центри Харків, Дніпропетровськ, Одеса, Донецьк (які водночас мають істотні демографічні загрози) та Львів, міста із розвитком кон'юнктурних галузей промисловості (передусім галузей паливно-енергетичного комплексу та металургії із загрозами значного забруднення довкілля, а також окремі центри харчової промисловості), розвиненою сферою послуг (передусім транспортні та туристичні послуги). Найбільш вразливі міста – невеликі переважно моноспеціалізовані та периферійні міста, для яких характерні демографічні проблеми та згортання промислового виробництва.

Список використаних джерел

1. Денисенко О. О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект / О. О. Денисенко. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 193 с.
2. Дністрянська Н. І. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку / Н. І. Дністрянська, М. С. Дністрянський. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 198 с.
3. Заваріка Г. М. Трансформація розселення Луганської області / Г. М. Заваріка. – Луганськ, Ноулідж, 2012. – 179 с.
4. Мезенцев К. В. Трансформація публічних просторів у великих містах України на прикладі торговельно-розважальних комплексів / К. В. Мезенцев, Н. І. Мезенцева, Т. Л. Бура // економічна та соціальна географія. – 2011. – Вип. 63. – С. 174-186.
5. Мезенцев К. В. Урбанізовані території України: причини і наслідки трансформації у пострадянський період / К. В. Мезенцев, Н. І. Мезенцева // Соціально-географічні виклики у Східно-Центральній Європі на початку XXI століття: у 2-х т. – Берегове, 2012. – Т. 1. – С. 310-317.

6. Населення України за 2011 рік. Демографічний щорічник. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 444 с.
7. Тенденції ринку нерухомості України: реалії та прогнози / За ред. О. І. Драпівського, І. Б. Іванової. – К.: Арт Економі, 2012. – 240 с.
8. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2011 року. – К.: Державний комітет статистики України, 2012. – 112 с.
9. Druzhinin A. Transformación espacial socio-económica en la Gran Ciudad: Tendencias globales y la especificidad local (Por ejemplo, Rusia y Ucrania) / A. Druzhinin, K. Mezentsev // Boletín de GAEA. Sociedad Argentina de Estudios Geográficos. Número 131, 2013. 45-60.

10. Mezentsev K. New Social and Economic Processes in Kyiv's Hinterland / K. Mezentsev, I. Brade, N. Mezentseva // Часопис соціально-економічної географії. – 2012. – Вип. 12(1). – С. 156-160.

Дослідження виконано в рамках проекту дослідницької асоціації іра-urban "Urban reconfiguration in post-Soviet space" (at the Leibniz Institute for Regional Geography in Leipzig, founded 2013-2015 by the Leibniz Association).

Надійшла до редколегії 15.10.13

К. Мезенцев, д-р геогр. наук, проф.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ТРЕНДЫ РАЗВИТИЯ ГОРОДСКИХ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ В УКРАИНЕ: УСТОЙЧИВЫЕ И УЯЗВИМЫЕ ГОРОДА

Раскрыты особенности развития городских поселений в Украине на протяжении последних двух десятилетий. Проанализированы изменения в распределении городских поселений по количеству жителей. Выявлены особенности демографических трендов городов Украины. Проанализированы динамика рождаемости, смертности, миграционного движения населения городских поселений Украины. Определены города-лидеры и аутсайдеры по показателям прироста населения, среднемесячной заработной платы. Охарактеризовано позиционирование городов в информационном пространстве Украины. Выделены наиболее устойчивые и наиболее уязвимые города Украины.

Ключевые слова: городское поселение, город, демографические тренды, столица, устойчивость, уязвимость.

K. Mezentsev, Doctor, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TRENDS IN URBAN SETTLEMENTS DEVELOPMENT IN UKRAINE: STRONG AND VULNERABLE CITIES

Peculiarities of urban settlements development in Ukraine in two last decades are highlighted. Changes in distribution of urban settlements by size are analyzed. Main features of the urban demographic trends in Ukraine are revealed. Dynamics of the fertility, mortality and migration in urban settlements are analyzed. Cities-leaders and cities-outliers in terms of population increase and wages are determined. Positioning of cities in information space of Ukraine are characterized. The strongest and most vulnerable cities are identified.

Keywords: urban settlement, city, demographic trend, capital city, persistence, vulnerability.

УДК 911.3

О. Гладкий, д-р геогр. наук
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СИСТЕМА МІСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ АГЛОМЕРАЦІЙ

Розкриваються особливості формування системи розселення міського населення України. Висвітлено особливості її щільності, урбанізації, скупченості та показники гравітаційного поля потенціалу у розрізі окремих областей. Розкрито особливості розміщення міст України за методом найближчого сусідства. Визначено зони впливу окремих міст України на навколишні території за методом Вороного. Побудовано псевдоізолінії поля розселенського потенціалу міст України. Проаналізовано вплив системи розселення на формування промислових центрів, вузлів та агломерацій України.

Ключові слова: міське розселення, урбанізація, промислові агломерації, метод Вороного.

Вступ. Постановка проблеми. Великі промислові центри, вузли та агломерації сформувались та розвиваються в полі впливу міської системи розселення, яка виступає своєрідним субстратом, основою їх господарського та розселенського зростання і трансформації. В певних точках простору, в певних його умовах, формування системи розселення призводить до виникнення та бурхливого розвитку надміських систем організації населення та господарства, які характеризуються високою економічною ефективністю виробництва та відіграють ключову роль у формуванні господарського профілю території. Встановлення тих параметрів системи розселення, які сприяють формуванню промислових вузлів, центрів, агломерацій, а також визначення механізмів впливу системи розселення на ефективність господарського розвитку території набуває в наш час особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування системи розселення великих міст є одним з найбільш дискусійних та недостатньо вивчених в сучасній географії. Незважаючи на те, що його основи були закладені ще в працях М. Баранського, В.П. Семенова-Тян-Шанського та А. Геттнера, а розвинені в роботах видатних українських і російських географів (Г. М. Лаппо, Ю. І. Пітюренко, М. М. Паламарчук, М. Т. Агафонов, С. І. Ішук, А. Ю. Пробст, Л. М. Корецький, М. Д. Шаригін та ін.) проблема формування внут-

рішнього розселенського потенціалу та зони впливу різних за людністю і рангом міст, які згодом стають центрами великих промислових центрів. Вузлів та агломерацій залишається актуальною. В наші часи її досліджують М. О. Слука, І. І. Абілгазієв, І. В. Ільїн, Ю. Л. Півовалов, Є. Н. Перцик, І. В. Гукалова, Г. П. Підгрушний, А. В. Степаненко та ін. Однак, і до цього часу питання впливу системи розселення на розвиток надміських форм територіальної організації виробництва великих міст ще детально не розглядалися.

Формування цілей статті. Постановка завдання.

Метою написання даної роботи є обґрунтування ролі системи міського розселення у формуванні промислових вузлів, центрів та агломерацій. Для досягнення поставленої мети було передбачено постановку і послідовне вирішення наступних завдань: дослідження показників щільності, урбанізації, скупченості та гравітаційного поля потенціалу системи міського розселення населення у розрізі окремих областей України, аналіз особливостей розміщення міст України за методом найближчого сусідства, визначення зон впливу окремих міст України на навколишні території за методом Вороного, побудова псевдоізоліній поля розселенського потенціалу міст України, аналіз впливу системи розселення на формування промислових центрів, вузлів та агломерацій України.